

İKİ SİYASAL EĞİTİM MODELİ: SOKRATES VE PLATON'UN EĞİTİM VE İNSAN ANLAYIŞLARI (SOKRATİK VE PLATONİK EĞİTİM)

DEMİRCİ, Fatih
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Eski çağlardan bu yana en önemli sorunlardan biri eğitim konusu olmuştur. Eğitimle ilgili çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Modern dönemde geliştirilen eğitimle ilgili pek çok teori olmakla birlikte, bu teorilerin köklerinin Antik çağda bulunduğunu ve önemli bir kısmının da ya Sokrates ya da Platon'un insan ve eğitim anlayışının devamı niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu çerçevede her ikisi de İdealist eğitim kuramları başlığı altında yer almasına rağmen Sokrates ile Platon'un eğitim modellerinin birbirinden oldukça farklı olduğunu ve neredeyse bir diğzerinin zıddı olduğunu iddia edebiliriz. Bu çerçevede Sokratesçi (Sokratik) ve Platoncu (Platonik) eğitim modelleri, onların insana ve evrene bakışlarının bir biçimde ürünü olduğu için, her ikisinin de eğitim modellerinin karşılaştırmalı bir biçimde incelemesinde yarar vardır. Bu inceleme sonucunda bugünkü mevcut eğitim modellerinin de kabaca ya Sokratik ya da Platonik eğitim modellerinden birine dâhil edilebileceği görülebilecektir.

Sokratesçi eğitim modeli, Sokrates'in insan anlayışının bir sonucudur. Sokrates, polis'in kutsandığı, bireyin nisbeten önemsenmediği Atina'da yaşayan bir filozof olmakla birlikte, yaşadığı dönemde egemen olan kalıplar içinde düşünce geliştirmemiş ve sosyal statüden bağımsız olarak "insan" anlayışını esas alan bir yaklaşım geliştirmiş, bu çerçevede her bir insanın birey olarak değerli olduğunu, her insanın eğitimle kendini geliştirebileceği ve ruhsal yetkinliğe ulaşabileceği bir potansiyeli olduğunu, bilgiye ulaşmanın, kendini geliştirmenin her insanın hakkı olduğu düşüncesini geliştirmiştir. Bu nedenle Sokratesçi eğitim modelinin temel kavramı, kendini geliştirme ya da Türkçedeki daha uygun bir kelimeyle "inkişaf"tır. Sokratesçi eğitim modeli, potansiyel güçlerinin açığa çıkması için, toplumsal konumuna bakılmaksızın her bireyin bilgiye ulaşmasını savunur.

İKİ SİYASAL EĞİTİM MODELİ:
SOKRATES VE PLATON'UN EĞİTİM VE
İNSAN ANLAYIŞLARI
(SOKRATİK VE PLATONİK EĞİTİM)

Platoncu eğitim modeli ise, Sokrates'ten farklı bir insan ve eğitim anlayışına sahiptir. Sokrates'in öğrencisi olmakla ve ondan idealist felsefeyi öğrenmiş olmakla birlikte Platon, Sokrates'in tam tersi bir eğitim anlayışına sahiptir. Platon, Sokrates gibi insanı merkez alan değil, iktidarı merkez alan bir model geliştirir. Bu model içinde eğitim, herkesin değil, ancak doğuştan sahip olduğu yetenekleri sayesinde sıradan insanlardan ayrılan az sayıdaki seçkinin hakkıdır. Eğitim alma hakkı bu az sayıda kişi için söz konusudur. Platon'un toplum modeli üç tabakalı olduğu için üst tabakadaki koruyucular ve filozof krallar eğitim alabilir. Alt tabakadakilere ise, durumlarını kabullenmesinin sağlayacak "yalan"lar söylenir. Platon'un eğitim modeli, Sokrates'teki kendini geliştirmeden çok, kurulu düzenin korunması üzerine kurulu olduğu için, her tabakadaki eğitim, mevcudun muhafazası üzerine kuruludur. Eğitimin içeriği de buna göre belirlenir. Bu nedenle Platoncu eğitim modelinin anahtar kelimesi "doktrin aşılama"dır (indoctrination).

Anahtar Kelimeler: Sokratik Eğitim, Platonik eğitim, Sokrates, Platon, yaratıcılık, endoktrinasyon, iktidar, insan merkezcilik, inkişaf.

ABSTRACT

Two Models of Political Education: Socrates and Plato's Policy of Education and View of Humanity

Since ancient times education, has been an important question. Hence, throughout philosophical history, some theories was advanced about education and on its feature and content. Many modern education theories have roots in ancient times. For example, today's some education theories are continuation of Socratic and Platonic educational theories. Though both philosophers are known as idealist thinkers, their educational theories are very different from the other. This difference so big that even we can say that one of them ise opposite to the other especially in education.

Socratic education, is result of Socrates' human view. Socrates lived in Athens in which collective is more important than individual. He thought not in his society's dominant patterns and advanced an human view that all human beings as individuals are valuable whether they have social status or not. In this view, human beings, can develop themselves and reach moral perspectiveness as individually. Every human being, has right to development and hence Socratic education depends on almost only the concept of development.

Platonic educational model is very different that of Socratic education. Though he ise a disciple of Socrates, he is not his follower especially in education in terms of its end and methodology. Though Socrates adopted idealistic philosophy, his educational model has exactly opposite to Socratic education. Platonic education, has not human centered educational view but on the contrary has power cebtered educational view. In this view, not everyone but only a small elite have right to education. In his *Republic*, only guardians and Philosopher-king(s) are educated and lower class people are lied to adopt their lower status. All education has a totaliter and it dosent aspire free thinking. Because Platonic educational view depends on saving the established order, this educational model is names correctly as indoctrination. Any educational model depends on indoctrination, dosent concerns free thinking and development and desires to save order as it is in that time.

Key Words: Socratic education, Platonic education, Socrates, Plato, creativity, indoctrination, power, human centerism, development.

Giriş

Immanuel Kant'ın da belirttiği üzere, insan yeryüzünde eğitime ihtiyaç duyan tek varlıktır. O kadar ki, insan ancak eğitimle insan olabilir. Ona göre insan, eğitimin kendisinden çıkardığı şey her ne ise odur (Kant, 2007, 27-31). Zira hayvanlar, değişmez bir plana göre sahip olur olmaz, güçlerini-yeteneklerini kullanırlar. Oysa insan bir potansiyel olarak dünyaya gelir ve gelişimi daima sürer. İnsanın eğitime ihtiyaç duyduğunun su götürmez bir gerçek olması, eğitimin mahiyeti ve nasıl gerçekleşeceği ile ilgili çeşitli görüşleri karşımıza çıkarmıştır. İşte bunlardan biri de idealist eğitim anlayışıdır. 17. Yüzyılın sonlarında idealist kavramı Leibniz tarafından insan zihnine daha fazla, duyulara daha az önem veren, maddeciliğe karşı çıkan bir felsefeye gönderme yapmak için kullanıldı ve Platon da idealistlerin en büyüğü olarak nitelendi (Brown, 1998: 216). Hem Platon hem de hocası Sokrates, her ikisi de idealist eğitim anlayışına sahip olmalarına rağmen, aralarında büyük farklılıklar mevcuttur. Öyle ki Platon'la Sokrates'in eğitim anlayışları açısından birbirinin zıt kutbunda yer aldığını bile söyleyebiliriz. Sokrates, insan merkezli bir eğitim anlayışı ortaya koyarken, Platon iktidar ve otorite merkezli bir eğitim anlayışı koyar. Ya da başka bir ifadeyle Sokrates eğitimde bireylerin gelişimini, inkişafını esas alırken, Platon, mevcudu muhafaza etmeye çalışarak eğitimi endoktrinasyona dönüştürür. Şimdi bu eğitim anlayışlarını kısaca inceleyelim.

I- Sokratik Eğitim: İnkişaf¹ (Gelişim)

Sokrates, M.Ö. 469-399 yılları arasında Atina'da yaşadı. Mermer yontucusu bir baba ile ebe bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelen Sokrates, hayatının ilk yıllarında babasının mesleğini bir müddet yaptıysa da (Ağaoğulları, 1994: 123), asıl olarak annesinin mesleğinden etkilendi. Zira Sokratesçi eğitimi en iyi anlatan metafor her hâlde ebelik metaforudur. Sokrates bu konuda şunu söyler:

“Bir ebenin oğlu olmam, kendim de ebelik sanatını anlamam dolayısıyla kendini bana teslim et, suallerime gücün yettiği kadar en doğru şekilde cevap vermeye çalış. Benim doğurtma sanatım da ötekiler nevindedir. Aradaki fark şudur ki, sanatım kadınları değil, erkekleri doğurtuyor ve doğum esnasında dikkat erkeklerin vücutlarına değil, ruhlarına yönelmiştir.” (Anıl, 2006: 166).

Sokrates'in yaşadığı Atina, ticari, askeri ve siyasi bakımdan güçlüydü ve demokrasiyle yönetiliyordu. Bu dönemde özellikle Atina'da, iki yeni olgunun dikkat çekici bir biçimde gün yüzüne çıktığı görülmekteydi: Doğa filozofları ve sofistler.

Russell'a göre, tarihin tamamında Yunan medeniyetinin aniden yükselişinin nedenini açıklamak kadar zor veya şaşırtıcı başka hiçbir şey yoktur (Russell, 1965: 25). Zira Yunanlılar, eski çağ toplumları arasında, evreni anlamak için büyüye, hurafeye, mitolojiye ve tanrılara başvurmak yerine, ilk defa olguları toplayıp karşılaştırıp, onları bir bütün hâlinde tutarlı bir şekilde birleştirmişlerdi (Ronan, 2005: 65). Bunlar özellikle Atina'daki doğa filozoflarıydı. Anaksimondros'tan Demokritos'a kadar tüm doğa filozoflarının temel uğraşı, doğayı anlamaya çalışmak ve doğanın tümüne entelektüel bir temel kazandırmaktı. Bu çerçevede doğa filozofları, bütün bir maddi çokluğu ya da çeşitliliği ve zamansal değişmeyi, her şeyin temelinde bulunan ve değişmez bir yasaya göre değişmelere uğrayan ortak bir töz nosyonunu getirerek açıklamaya çalıştılar. Fakat bu bakış açısı, yalnızca fizikî doğaya yönelik olduğu için, doğayı incelemek için rasyonel açıdan doyurucu olsa da, insanın içinde bulunduğu durumu ve ahlak alanını ihmal ediyordu. Böyle bir doğa anlayışının doyurucu olmayan karakteri, ilk önce Sofistliğin doğuşuna yol açtı. Sofistler, insanın, fizikî doğayla ilgili her türlü spekülasyonu bir kenara bırakmasını ve dikkatini kendi izafî, insanî deneyim

¹ İngilizcede “development” kelimesiyle ifade edilen ve aynı zamanda “ınkişaf” kelimesinin anlamını da barındıran “gelişim” kavramı yerine “ınkişaf” kelimesini kullanmayı tercih ettik. Çünkü, “ınkişaf” kelimesi, sadece gelişmeyi içermemekte, aynı zamanda bir potansiyelin, gizli bir şeyin açığa çıkmasını, keşfedilmesini de ifade etmektedir. Sokratik eğitimi de en iyi özetleyen kelimenin bu nedenle “ınkişaf” kelimesi olduğunu düşündük.

dünyasına yönelterek burada ve şimdi karşımıza çıkan sorunları çözmeye çalışmasını savundular. Yani, sofistler, insan sorununu insanî düşüncenin merkezine oturtular ve bu sorgulama, daha sonra Sokratik insancılık (hümanizmin) için zeminin hazırlanması işlevi gördü (Versenyi, 2007: 11-12). Sofistler, bir yandan, özellikle Atina'nın diğer Yunan kentlerine nazaran içinde bulunduğu özgürlük ortamının da etkisiyle, pratik yaşam sorunlarıyla ilgilenip geleneksel aristokratik değer yargılarını belli ölçüde eleştirirken, diğer yandan da toplumsal-siyasal alanda başarılı olmak için zorunlu bir araç olarak gördükleri bilgiye pratik bir anlam yüklüyor, teorik yaklaşımlardan uzak durulmasını salık veriyorlardı. Onlara göre, felsefenin amacı, insanı anlamak, ona günlük davranışlarını yönlendirecek, şöhret ve onur kazandıracak, yüksek görevler almasına yardım edecek bir imkân sağlamaktı (Ağaoğulları, 1994: 72). Kısacası, sofistler için bilginin ahlaki değil, pratik bir değeri vardı. Nitekim, bunu kendi hayatlarına da uygulayan sofistlerin ortak özelliği, tüm Yunanistan'ı dolaşarak belirli bir ücret karşılığında retorik, politik yetkinlik dersleri veren birer hatip olmalarıydı ve sofistlerden bazıları bu yolla büyük miktarda servet sahibi de olmuşlardı (Versenyi, 2007: 12). Doğayla ilgilenmekten daha çok insana dair sorunlarla meşgul olma konusunda sofistlerle aynı görüşte olan Sokrates ise, bilgiye ahlaki bir değer yüklüyor ve bu ahlaki yaklaşım farkı nedeniyle de neredeyse, insan merkezilik, sofistlerle Sokrates'in tek ortak noktası haline geliyordu. Bilgiyi para kazanmanın değil, hakikati ve erdemi elde etmenin bir aracı olarak görmesine rağmen Sokrates, hem sık sık sofistlerle aynı kefeye konulacak hem de dramatik bir şekilde yeni tanrılar icat etmek ve gençliğin ahlakını bozmakla suçlanarak idam edilecekti.

Çiçero'nun değişimiyle felsefeyi gökyüzünden yeryüzüne indirmiş olan Sokrates'in temel ilgisi, özellikle insana özgü şeylerdi. Onun ardı arkası kesilmeyen konuşmaları, onun en önemli gördüğü bir soruya, bir insanın yaşamını nasıl yöneteceği sorusuna verilecek nihai cevabı bulmak, ahlaki bir kesinliğe ulaşmaktan ibaretti (Rowe, 2001: 17).

Sokrates'in Eğitim ve İnsan Anlayışı

İnsan Doğası

Sokratik eğitim anlayışı, Sokrates'in insan anlayışına dayanır. Sokrates'in insan anlayışı da öncelikle onun insan doğası anlayışının bir sonucudur. Rivayete göre Eski Yunan'da Delphoi Tapınağı'nın kapısında yazan "Kendini Tanı" (*Gnothi Seauton*) sözü, Sokrates'in felsefesinin en önemli ilkelerinden biridir (Anıl, 2006: 150). Sokrates'e göre insanın kendini bilmesi, erdemli olmasının ön koşuludur. Erdem ise bilgiye özdeştir,

yani erdem eşittir bilgidir. Başka bir deyişle bilge insan erdemlidir. Çünkü bilgi, insana neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren bir yol haritasına benzer. Böyle bir yol haritasına sahip olan insan, bile bile kötülük yapmaz. İnsanın bile bile kötülük yapmayacağına inanan Sokrates'e göre insan doğası iyidir. Her insan, doğuştan iyi bir insanî öz yapıya ve mutlu olma iradesine sahiptir. Ancak bu potansiyel güçlerin ortaya çıkması için bilginin yol gösterici ışığıyla aydınlatılması gerekir. Bu bağlamda Sokrates'e göre eğitim, insandaki iyilik tohumunu yeşertmektir (Aydın, 2004: 14-15). Sokrates, erdemi bilgiyle özdeşleştirdiği gibi erdemle ilgili her davranışı da bilgiyle özdeşleştirme eğilimindedir. Örneğin, Sokrates'e göre cesaret, bilgiden başka bir şey değildir. Zira, Sokrates'e göre her türden kahramanlık iyi ve her türden korku da kötü olmadığına göre ve yalnızca bilgece bir atılganlık erdem ve yalnızca budalaca bir korku kusur olduğuna göre, cesaret denen şey, neden korkulup neden korkulmayacağına, neyin göğüslenmeye değer olup neden sakınmanın iyi olacağına dair bilgiden başka bir şey değildir. Öyle ise bilge insan, zorunlu olarak cesurdur. Tüm erdemleri bilgelik denen erdeme indirgeyen Sokrates'e göre erdem bilgiye özdeştir ve erdem öğretilir ve insan da eğitilip yetiştirilebilir (Versenyi, 2007: 91, 114). Sokrates'in eğitim anlayışının esası da bunun üzerine kuruludur.

Ancak insana güvenmek, Sofistlerin de temel özelliklerinden biriydi ve hatta sofistler *homo mensura* (insan-ölçü) yani "insan her şeyin ölçüsüdür." kuralını geliştirmişlerdi. Sofist Protagoras'ın, "şeyler bana nasıl görünüyorsa öyle, sana nasıl görünüyorsa öyledir." şeklindeki bu ilkesi, katı bir bireyciliği ifade etmekteydi (Ağaoğulları, 1994: 81). Ayrım yapmadan her bireyin doğası itibarıyla iyi olduğunu söyleyen ve bu anlamda bireyci sayabileceğimiz Sokrates, aynı zamanda, insanın yetersiz, eksiklerle dolu, zayıf ve narin bir varlık olduğunu da kabul eder ancak o, insanı tüm kusur ve eksikleriyle kabul edip olumlar ve yeni bir insanlık ideali ortaya koyar. Ona göre, her bir insan, neyin kendisi için iyi olduğunu, neyin kendisini doğuştan olduğu gibi eksikli ve kusurlu bir yaratık yerine tam bir insan kılacağını bilmedikçe iyi, erdemli ve yetkin biri olamaz. Bilakis sadece ne olduğunu, neye ihtiyacı olduğunu ve hangi yeteneklere sahip olduğunu bilmedikçe, diğer bir deyişle kendini bilmedikçe bir insan, kendisi için neyin gerçekten iyi ya da kötü, yararlı ya da zararlı olduğunu bilemez (Versenyi, 2007: 79). Böylece Sokratik düşünce, yalnızca insanı değil, aynı zamanda her bir bireysel insan varlığını felsefi düşüncenin mutlak merkezi hâline getirmiştir (Versenyi, 2007: 129).

Bu çerçevede Sokrates'in felsefesinde eğitimin ana gayesi, deyim yerindeyse her bir insanın, içinde var olan kendi cevherini keşfetmesini sağlamaktır. Zira, başta da söylendiği gibi insan, diğer varlıklardan farklı olarak yeryüzünde eksik olan tek varlıktır. Ancak insan aynı zamanda doğasında önemli bir potansiyelle de doğar ve eğitimle bu potansiyeli gelişme gösterir. İnsan, doğası itibariyle ne hayvan ne de tanrı olmadığı için, iyilik ve bilgisizlik, erdem ve kusur bakımından yetkinlikten yoksundur ve eksikliğinin bilincinde olduğundan, düzelmeyi ve gelişmeyi arzular. Öyleyse insan, doğuştan itibaren gelişmeye, inkişaf etmeye aşkla bağlıdır. Zira insan denen varlık, doğası itibariyle yetersiz bir varlıktır ancak yetersizliğini giderip tamamlama arzusuyla doludur. O, herhangi bir anda bir bütün olmak için doğası itibariyle olması gerekenden daha azdır, ancak her zaman bütüne duyduğu özlemle doludur. Öyleyse insan denen varlık, zaten olduğu değil, ancak olması gerektir. Bir tamamlanma değil, bir taleptir, erişilmiş bir başarı değil bir vaat, bir teşebbüstür. Bu kendini gerçekleştirme ve kendini tamamlama arzusu, bu bütünlüğü elde etmeye çalışma, insanın özünün aşk olduğunu da gösterir (Versenyi, 2007: 135-136).

Sokrates, ayırım yapmaksızın tüm insanların, her bir insanın bilgiyi elde edebileceğine inanır. Bunun ön şartı, kişinin önce bilgisiz olduğunun farkına varmasıdır. Peki bütün insanlar buna muktedir midir? Sokrates'e göre evet. Farklı bilgi derecelerine ulaşabilseler de insanların tümü bilgi elde edebilir. Hiçbir insan, anlama yetisi ve kavrayıştan, bilgisizliğinin hiçbir biçimde farkında olamayacak ölçüde tamamen yoksun olamaz. İnsanlar ne birer hayvan ne de birer tanrı olmayıp, bu ikisi arasında bir şey olduklarına göre, bilgisizliklerinin bilincinde olmayacak, bilginin peşine düşmeyecek kadar kavrayışsız olmadıkları gibi, hiçbir bilgiye ihtiyaç duymayacak kadar bilge ve bilgi yönünden yetkin değildirler.

Sokratik Metot

Sokrates'in bir düşünce sistemi, bir ideolojik yapı kurmadığını herkes bilir. Hiçbir şey bilmediğini tekrar tekrar itiraf etmiştir Sokrates. Ortaya atılan her görüş ve iddiaya karşı bunun neden doğru olduğunu araştırmıştır. Mahkemedeki *Savunma*'sında belirtildiği gibi yurttaşlarını sorgulamış ve sınamıştır ama bunu yaparken amacı, onlara yeni bir doğruyu tanıtırıp öğretmek değil, sadece gerçeğin hangi yoldan bulunabileceğini göstermektir. (Nelson, 2006: 41). Deyim yerindeyse Sokrates'in amacı, öğrenmeyi ve düşünmeyi öğretmektir.

Sokrates'in eğitim anlayışı, sadece eğitimin gayesini farklı tanımlamasından kaynaklanmaz, aynı zamanda Sokrates'in eğitim açısından esas farklı yanı, onun yöntemidir.

Diyalog ve İkna

Sokrates'in insanlarla ilişkilerinde en göze çarpan yöntemi, diyalog ya da diyalektik dediğimiz yöntemdir. Sokrates, doğru bilgi ile yanlış bilgi arasında bir ayrım yapar ve doğru bilgiyi *episteme*, yanlış bilgiyi de *doksa* olarak adlandırır. Sokrates, herkesin doğru bilgiye ulaşabileceğine inanır, fakat bunun için uygun bir yöntem izlenmelidir. Bu yöntem, diyalog (diyalektik) yöntemidir.

“Platon’un Menon” adlı diyalogunda Sokrates, okuma yazma bilmeyen bir köleye sorular yönelterek ona bir geometri problemini çözdürür. Bu yöntem, insanın aklını sözlerle harekete geçirerek, onun ruhunda saklı bulunan doğruların, bilgilerin gün ışığına çıkmasını sağlamaktır.

Sokrates'in, biçimini sofistlerden aldığı diyalog yöntemi, teorik olarak birbirini tamamlayan iki teknikten oluşur. *Alay* (ironi) ve *Doğurtma* (mautike). Alay, toplumdaki yerleşik kanılardan kaynaklanan tanımların çürütülmesiyle, epistemeye ulaşmak için gereken temizliğin yapılmasıdır. Filozof, karşıdaki kişinin ileri sürdüğü düşünceleri ve verdiği tanımları sorgulayarak, bunların ne kadar yetersiz ve tutarsız olduğunu açığa çıkarır. Bu sayede kişi, Sokrates gibi hiçbir şey bilmediğinin farkına varır. (Ağaoğulları,1994: 130-131).

Bu aşamanın amacı, insanları düşünmeye hazırlamaktır. Sadece bir konu hakkında düşünemeyenler, bir konuyu zaten anlamış oldukları konusunda kendilerini ikna edenlerdir. Bu çerçevede Sokratik öğretilerin olmadığını ama Sokratik bir amacın olduğunu söyleyebiliriz. Sokratik adını hak eden herhangi bir sorgulama yönteminin doğasında var olan amaç, insanın anlama yeteneğini artırarak bir insanın gelişmesini sağlamaktır. Sokratik yöntemin birinci aşaması, insanların daha önce sahip oldukları, onların kendi sözleriyle yıkmak ve onları, daha önce kesin olarak bildikleri şeyler hakkında daha az emin olma deneyimlerini yaşamalarını sağlamaktır (www.socraticmethod.net). Bu aşama bir tür tuvali temizleme aşamasıdır.

Bu aşamadan sonra filozof, diyalog yöntemini sürdürerek karşısındakinin ruhunda uyur durumda bulunan doğruları ortaya çıkarıp bilinir kılar.

Yalnız, diyalog konusunda üzerinde durulması gereken nokta, Sokrates'in ayrım yapmadan, statüsüne ve diğer sosyal niteliklerine

bakmadan herkesle diyalog kurmasıdır. Bir insanın doğuştan seçkin biri olmasına hiç bakmayan, miras alınmış ya da kazanılmış toplumsal konuma itibar etmeyen biri olan Sokrates'in bu tutumu, aristokratları ve zamanının yönetici sınıfını gücendirmekteydi (Versenyi, 2007: 156). Oysa Sokrates'e göre her bir bireyin öğrenme hakkı vardır ve bu hak, doğuştan herkesin sahip olduğu bir haktır. Atina gibi toplumun temelde “yurttaşlar”, “yabancılar” ve köleler diye üç sosyal statüye ayrıldığı ve eğitimle birlikte pek çok hak kullanımının sadece yurttaşlara verildiği bir yerde Sokrates, statüleri değil, konumu ne olursa olsun insanı, bireyi esas almaktadır. Sokrates, insan olarak her kişinin ihtiyaç duyduğu bilgileri öğretmeyi hedefleyen bir eğitim ileri sürdüğü için (Gutek, 2001: 17), eğer bugünkü kavramlarla ifade etmek gerekirse Sokrates, “öğrenci merkezli eğitim” taraftarıydı diyebiliriz. Zira, McCombs ve Whisler'in yaptığı tanıma göre öğrenci merkezli eğitim, kalıtları, tecrübeleri, bakış açıları, geçmişleri, yetenekleri, çıkarları, kapasiteleri ve ihtiyaçlarıyla bireysel öğrenciler; ile öğrenme hakkındaki en iyi bilginin nasıl meydana geldiği ve bütün öğrencilerin öğrenmeyle ilgili motivasyonlarını en üst düzeye çıkaracak öğretim teknikleri yoluyla öğrenmeye odaklanan bakış açılarıdır (Henson, 2003: 5).

Sokrates insanlarla konuşurken hiçbir zaman onların öğretmeni olduğunu ve onlara bir şey öğrettiğini söylemedi (Arendt, 2004: 431) ve herkesle yatay bir ilişki kurdu. Bir otorite olmadığını her fırsatta dile getirerek öğrencilerine kendi bilgeliğine dayanma imkânı bırakmadı ve onları hiç kimseden medet ummaksızın başlarının çaresine bakmaya zorladı (Versenyi, 2007: 126). Çünkü öğretmeyi, çoğu kişi, belirli doktrinlerin veya davranışların aktarılması olarak varsaydıkları için, öğretim eylemi sonucunda öğrenciler, öğretmenlerinin bildiklerini bilme ve öğretmenlerinin onlardan nasıl davranmalarını amaçlamışlarsa öyle davranma noktasına gelir. Oysa, öğretilenle öğrenilen arasında ciddi bir fark vardır. Sokrates'in demokratik eğitim anlayışına göre, öğretmenin en büyük katkısı, insanları yaptıkları şeyler hakkında düşündürmektir (Euben, 1997: 41-42). Sokrates zaten, bilginin insanın yaratılışıyla birlikte kendisine verilmiş olduğunu, fakat bu bilginin ortaya çıkması için insanın eğitilmesi gerektiğini kabul ediyordu. Yani ona göre eğitim, insanda var olan bilginin hatırlatılması işleminden başka bir şey değildi (Anıl, 2006: 97).

Yine Sokrates'in, bilginin tam olarak elde edilemeyeceğini ifade etmek için söylediği “Bildğim bir şey varsa, o da hiçbir şey bilmediğimdir.”

sözü, aynı zamanda sürekli öğrenmenin peşinde koşmayı ve “hayat boyu eğitim”i önermektedir. Zira Sokrates’e göre felsefe, özü itibariyle hakikate sahip olmak değil, fakat hakikati aramaktır. Filozof, hiçbir şey bilmediğini bilen insan olduğu için, en önemli şeylere dair bilgisizliğimize hakkındaki öngörüsü, onu tüm gücü ile bilgi için çaba sarf etmeye sevk eder. Bu şeylere dair sorulardan kaçtığı veya bu soruları görmezden geldiği andan itibaren, o bir filozof olmaktan çıkacaktır (Strauss, 2000: 34). Tek başına öğrenme hevesi, bilgeliğin edinilmiş olduğunu kanıttır. Zira öğrenmeye heves eden, ne kadar az bildiğini de bilir. Dolayısıyla öğrenim görmemiş olan bir kimsenin, kendi benliğine karşı eleştirici bir tavır takınması beklenemeyeceği için, onu sarsıp uyandıracak bir otoriteye ihtiyaç olacaktır. Fakat Sokrates’te otoritenin konumu fevkalade dengeli bir şekilde belirlenmiştir. Çünkü, otoriteye bundan öte bir hak tanınmamaktadır. Gerçek öğretmen, ancak eğitilmemişin yoksun olduğu benlik eleştirisine sahip olduğunu ortaya koyarak kendini kanıtlayabilir (Popper, 2000: 130).

Sokratik metodda, karşılıklı birbirine zıt, dışlayıcı argümanları sunmak yerine, her iki tarafında odaklandığı ortak amaçlar hakkında konuşma sürdürülür. Sokrates’in öğretme yöntemi, bir çürütme, sorgulama, inceleme ve birlikte araştırma yöntemi olduğu için, başkalarını geliştirme ve iyileştirme amacı taşıyan tüm bu girişimler, doğal olarak monolog şeklinde değil de diyalog formunu aldı. Nerdeyse bütün Sokratik literatürün başka hiçbir şeyden çok diyaloga dayamasının nedeni de budur (Versenyi, 2007: 127).

Nitekim bu konuşma türü “Sokratik konuşma” olarak adlandırılmış ve literatüre girmiştir. Dieter Krohn, Sokratik konuşmayı anlattığı makalesinde, Sokrates’in, insan zihninin felsefi doğruyu bulabileceğine güvenip, bu güveni anlık ilhamların ya da dışsal öğretilerin bizi doğruya ulaştıramayacağı, sadece aynı yönde planlı ve sürekli düşüncesinin karanlıktan aydınlığa çıkmamızı sağlayacağı görüşüyle birleştiren ilk kişi olduğunu söyleyerek Sokratik konuşmayı şöyle açıklar:

“Bir Sokratik konuşmada eşit haklara sahip bir grup insan, anlamaya yönelik ve argümantasyona dayalı bir karşılıklı konuşma sürdürerek birlikte ve sistematik bir şekilde felsefi veya matematiksel bir önermeyi sınamaya çalışır.” (Krohn, 2006: 12). Çünkü Sokratik diyalog, iki insan arasındaki karşılıklı fikir değiş-tokuşunu amaçlar. Yine Sokratik diyalog, bilgilendirmeye değil derin düşünme üzerine, faydalı bilgiye değil, teorik kavrayış üzerine odaklanmıştır. Sokratik diyalog, saf bir dedikodu alışverişi

de değildir, bilakis, en azından Sokrates'in ilgilendiği hâliyle, hakikatin berrak bir şekilde ortaya çıkarılması, yanlışlıkların, tutarsızlıkların ve mantıksızlıkların sergilenmesidir (Roshwald, 1999: 142). Sokratik diyalogda amaç, karşıdakine kendi fikrini aşılacak değil, karşılıklı konuşmalar, sorular, sorgulamalar yoluyla gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamaktır. Bu yöntem, Sokratik eğitimin özü durumunda olan doğurtma yönteminin de bir yansımasıdır.

Sokrates'in öğretim yöntemi, doğurtucu yöntemi içerir. Bir ebe işlevi gören öğretmenin görevi, bilgiyi olduğu gibi öğrencilerine aktarmak değildir. Sokratik eğitim yöntemine damgasını vuran şey, birtakım sanılar yerine, bilginin hazır ve kolayca karara bağlanan bir şeymiş gibi zahmetsizce aktarılması değil, ancak bilen tarafından kendisine mal edilme sürecinin yalnızca onun kendi araştırmasıyla mümkün olduğunun asla unutulmamasıdır. Doğurtucu yöntem, öğretmenin, salt kendi çabasıyla bilgiyi, sanki bilgi salt temas yoluyla dolu bir kaptan boş bir kaba akabilen türden bir şeymiş gibi bir başkasının ruhuna damla damla akıtamayacağı ve bilgiyi bir başkasının ruhunda yoktan var edemeyeceği kavrayışına dayanır. Öğretmenle öğrenci arasındaki ilişki, daha çok ebeyle doğurmak üzere olan bir kadının arasındaki ilişkiye benzer. Tıpkı ebenin birtakım ilaçlar telkinler ve tekniklerle gebe kadında doğum sancılarını teşvik etmesi gibi, öğretmen de gebe ruhta, öğrencinin bilgiye duyduğu ihtiyacın farkına varmasını sağlayan ustalıklı sorgulamayla gebe ruhu araştırmaya ve sorgulamaya sevk eder. Öğretmen, bilgiyi veren kimse ya da bilginin nedeni değildir, ancak yalnızca bilginin doğuşu için bir araç, bir vesiledir. Ebeninkinin tersine öğretmenin işi burada bitmez. Öğretmen, öğrencinin ürettiği bilgiyi sınar ve ciddi bir sınama ve eleştiri süzgecinden geçirir. Öğretmen, yalnızca, bildiğinin hesabını verdiği ve ürettiği argümanı savunabilir hâle geldiği zaman tatmin olur (Versenyi, 2007: 122-123). Onun için, öğretmenin öğrenci üzerindeki mutlak otoritesini reddeden Sokrates'in eğitim metodu, öğretmenin kendi bilgi ve kurallarını öğrenciye aktarması şeklinde işleyen bir yöntem değil, bilakis öğrenciyle birlikte belli bir konuda bilgi sahibi olma yöntemidir.

II-Platonik Eğitim: Endoktrinasyon

Ailesi, Atina'nın en eski ve en soylu ailelerinden biri olan Platon, M.Ö. 427 yılında Atina'da doğdu. Platon doğduğunda, Atina ile Sparta arasında yapılan ve Atina için felaketle sonuçlanan Peleponnesos savaşına henüz birkaç yıl vardı ve Platon öldüğünde ise, Atina çöküşünün son noktasına iyice yaklaşmış durumdaydı (Arnhart, 2004: 14). Kısacası Platon, Atina'nın

çalkantılı bir döneminde yaşam sürdü ve bu, onun bütün fikirlerini ciddi biçimde etkiledi. Spartanlar Atina'yı mağlup ettikleri zaman Atina'da kontrolü ele geçirmiş ve düşmanlarının "Otuzlar Tiranlığı" adını verdikleri bir oligarşik düzen kurmuşlardı. İşte bu tiranlar arasında Platon'un iki akrabası da vardı: Annesinin kuzeni Kritias ve dayısı Kharmides (Hare, 2002: 15). Ancak yirmili yaşlarda Sokrates'i tanıyıp onun yakın çevresine giren Platon, aristokratik ailesinin konumu nedeniyle aktif siyasette yer alma imkânı olduğu hâlde, Sokrates'in büyük etkisi altında kalmış ve yoğun biçimde felsefî sorunlarla uğraşmaya başlamıştır (Ağaoğulları, 1994: 165). Platon'u aktif siyaset yerine felsefeyle, özellikle siyaset felsefesiyle uğraşmaya iten dramatik olay ise, Sokrates'in idam edilmesidir.

Sokrates idam edildiğinde, Platon 28 yaşındaydı, yakışıklı, güçlü, kuvvetli bir insandı. Omuzlarının genişliğinden ötürü sonradan Platon adını almış biriydi. Soylu, zengin bir ailenin çocuğuydu. Çağında görülebilecek en iyi eğitimi görmüş matematikte ve şiirde erkenden sivrilmişti. Olimpiyatlarda yarış kazanmış ünlü bir atletti. Kısacası, filozof olması en az beklenecek delikanlılardan biriydi. Sevgili hocası Sokrates'in akıbeti, Platon'un, bütün ömrünü, Sokrates'i öldürmeyecek, tersine onun ve onun gibileri baş tacı edecek bir toplumun, bir devletin nasıl kurulabileceğini düşünmekle geçirmesine yol açmıştır (Eyüboğlu-Cimcoz, 1995: 14). Sokrates'in, 501 üyesi bulunan demokratik bir mahkemenin büyük çoğunluğunun oyları ile idama mahkûm olmasından Platon'un çıkardığı sonuç, hem kamusal hem de özel alanda bize doğru olanı gösterecek tek şeyin felsefe olduğu, bunun için de Atina gibi bozuk devletlerdeki problemleri gidermenin tek çıkar yolunun, felsefî yönetime işlerlik kazandırmak olduğudur. Kısaca, ya yöneticiler filozof olmalıydı ya da filozoflar yönetici (Rowe, 2001: 19).

Gündelik dilde biz, birisinin öğrencisi olmaktan söz ettiğimizde, genellikle onun takipçisi olmayı da kastederiz. Oysa öğrencisi olmak, takipçisi olmayı zorunlu kılmaz. Nitekim Russell'a göre Platon, Sokrates'e büyük bir sevgi ve saygı duymuştur ama, onun yolundan gitmemiş, onun tam anlamıyla takipçisi olmamıştır. Çünkü Sokrates, Atina'dakinden farklı da olsa demokrasiden, Platon ise otokrasiden yanadır. Bunun iki sebebi olduğu söylenebilir. Birincisi, Sokrates'i ölüme mahkûm eden Atina devletinin bir demokrasi olması. İkincisi de, Peloponnesos savaşlarında otokratik Sparta'nın demokratik Atina'yı mağlup etmiş olmasıdır (Aydın, 2004: 21). George Klosko'ya göre Platon, Sokrates'in misyonunun başarısızlığa uğrayacağına önceden belli olduğuna inanma noktasına

gelmiştir. Sokrates Atinalılar tarafından idam edilmişti ve Platon da, hocasının kaderini, onun stratejisinin ve yönteminin kusurlarının bir delili olarak görme durumuna geldi (Klosko, 2003: 37). Oysa Sokrates, insanların çoğunun, ölümü, kötülüklerin en kötüsü olarak gördüğü için ne pahasına olursa olsun sakınılması gereken bir şey olarak gördüğünü belirtir ve önemli olanın sadece yaşamak değil, iyi yaşamak olduğunu vurgular. Hatta Sokrates'e göre en büyük kötülük ölüm değil, insanın kendini kandırmasıdır (Arnhart, 2004: 18).

Platon, bu nedenle, Sokrates'ten büyük oranda farklı bir amaç ve yönetime sahiptir. Onun siyasal felsefesini anlattığı ve kendi ideal devletini resmettiği *Devlet (Cumhuriyet)* adlı kitabında onun eğitim anlayışı net bir şekilde karşımıza çıkar.

Bilgi Kuramı ve Eğitim

Platon'un devlet anlayışı, onun bilgi kuramının bir sonucudur. Platon'a göre bilme yeteneğimizin hiçbir sınırı yoktur. Sokrates'ten nesnel ve evrensel olarak geçerli bilgi anlamında bilginin olabileceği anlayışını alan Platon, bunu teorik olarak da kanıtlamaya çalışmıştır. Platon'a göre bilgi, duylara bağlı olarak elde edilemez, çünkü bilgi, hem var olana ilişkin olmalıdır hem de yanılmaz olmalıdır. Oysa, duyu algısının bu iki özelliği taşıdığı söylenemez (Copleston, 1998: 22-23). Sokrates, deyim yerindeyse dinamik bir bilgi anlayışına sahipken, Platon bilgiyi statikleştirir ve aşkın bir konuma yerleştirir. Platon'da, Sokrates'teki gibi hayatı daha fazla yaşanmaya değer kılan şey, kendini mümkün olduğunca gerçekleştirme olmayıp, daha çok, bu türden hareketlerin sonunda varılan statik bir yetkinlik hâlidir. Örneğin, bir insan, güzelin bilgisine ulaştığında, hayatı onun için gerçekten de yaşanmaya değer bir hayat olur. Bu durum bir kez kazanılınca, yeryüzünün tüm haz ve sevinçleri çok gerilerde kalacaktır (Versenyi, 2007: 174). Sokrates, bilgiye karşı sürekli şüpheli yaklaşmayı öğütleyip bilgiye sürekli şüphleyle yaklaştığı hâlde insana, tek tek her bir insana güven duyarken, Platon, bilgiye yönelik şüpheyi ortadan kaldırıp onu mutlaklaştırdığı hâlde insana, bireye şüphleyle yaklaşır. Bu durum, Platon'un idealar felsefesine dayandığı bilgi kuramının bir sonucudur.

Platon, şeylerin neden değiştiğinin bir açıklamasının formlar ya da idealar öğretisiyle açıklar. Bu öğretiye göre, her madde, değişmez bir şekilde değişmeye ve çürümeye maruz kalır. Bununla birlikte, değişen maddi nesnelere ve onlara dayalı kurumlar ve kanaatlerin arkasında değişmeyen bir gerçeklik vardır. Bu gerçeklik, hiç değişmeyen ve sonsuza kadar bozulmadan kalacak olan çok sayıda formlardan oluşur. Bu görülmeyen formlar, duyların

maddi formlarından bağımsız olarak göklerde var olur. Her bir form, yalnız akıl tarafından bilinebilen kutsal bir değer ve her dünyevî, maddî ya da geleneksel bir amaçtan daha üstün evrensel bir ideadır.

Bu öğretiyeye göre, örneğin, biz belli bir nesneyi “masa” olarak adlandırdığımızda, onun gerekli “masalık” vasıflarına sahip olduğunu söylemekteyiz. Platon’a göre formlar, hakikaten gerçek olanlardır, bütün fiziksel nesnelere, sadece formların yadıkları görünümüdür. Bundan başka, her maddenin, örneğin, devletin ve hatta kavramların bile, örneğin, adaletin de bir ideası vardır (Tannenbaum-Schultz, 2005: 47-48). Böylece, Platon’da birbirine karşıt iki evren belirir: Duyularla algılanan nesnelere evreni ve akılla kavranan idealar evreni. Gerçek olan, idealar evrenidir (Ağaoğulları, 1994: 175). Platon, her nesne ve kavramın değişmeyen özünün idealar evreninde olduğunu söylerken örneğin, devlet ideasının da orada mevcut olduğunu belirtir. Fakat asıl ilginç ve önemli olan, Platon’un, orijinal adı *Cumhuriyet* (Republic) olan fakat biz Türklerin *Devlet* diye çevirmeyi tercih ettiğimiz kitabında bu ideal devleti tasvir etmiş olmasıdır. Sokrates’in bilgi karşısındaki mütevaziliğine ve hiçbir bilgiye tam olarak sahip olmadığını ancak sürekli hakiki bilginin kovalayıcısı olduğunu beyan etmesine rağmen, öğrencisi Platon, bilginin peşindeki bir araştırmacı değil, bilginin, hem de idealar evrenindeki hakikati temsil eden bilginin mağrur sahibidir, hatta mütevazilik bir yana, Popper’ın deyişiyle Platon’un filozofu hem her şeyi bilen âlim-i mutlak hem de her şeye gücü yeten kâdir-i mutlak olmaya yaklaştığı için, neredeyse tanrısallaşmaktadır (Popper, 2000: 133). Zira Platon, ideal devlet hakkındaki tüm bilgiye ayrıntılarla sahip olduğunu ima etmektedir. Bu anlayış, Platon’un *Devlet*’teki eğitim anlayışına da yansımıştır. Platon’da eğitim, araştırma ve sorgulama değil, aktarma ve doktrin aşılmasıdır.

Devlet’te Eğitim

Siyaset üzerine sistematik olarak eğilen ilk filozof olan Platon (Rowe, 2001: 17), *Devlet*’te, üç tabakalı bir yapı öngörürse de, aslında iki tabakalı bir yapı söz konusudur. Platon’un Devlet’inde yurttaşlar iki sınıfa bölünecek, bunlardan daha üst olanı da yine ikiye bölünecek, böylece toplam üç sınıf olacaktır. Bu sınıflar, aynı zamanda zihnin üç bölümüne, akıl, ruh ve şehvete denk düşerler. Her sınıfa girecek insanlar, bu zihinsel vasıflardan ağırlıklı olarak sahip olduğu hangisiyse ona bağlı olarak belirlenir (Hare, 2002: 85). Platon’a göre insanlar, yaradılıştan farklı işlere eğilimlidir ve toplumda her insanın birçok işi değil, doğuştan eğilimli olduğu tek bir işi görmesi ve aynı zamanda o iş ile sürekli uğraşarak o işte ustalaşması gerekir. Bu

çerçevede, Platon'un devletinde kafaları işlemeyip, yalnızca bedenleriyle çalışmasını bilenlerin üreticiler sınıfını, yani işçiler, çiftçiler zanaatçıları oluşturacağını, bu kişilerin, bu işlerin dışındaki askerlik ve yöneticilik gibi beceremeyeceği işlerle uğraşamayacağını belirtir. Doğuştan yürekli ve cesur olanlar ise, askerlikle uğraşan koruyucular sınıfını oluşturacaklardır. Böylece, Platon'un devletinde iki ana sınıf ortaya çıkmış olur: 1- Üreticiler sınıfı 2- Koruyucular sınıfı. Yöneticiler ise, koruyucular sınıfı içinden seçilip yetiştirilen bir ya da birkaç kişi olacağı için, onlar daha dar bir kadrodur (Şenel, 1986: 186-187).

Devlet'teki diyalogların başlangıcında adaleti tartışan ve sonunda adaleti kişinin kendi doğasına uygun işi yapması ve başkasının işine karışmaması olarak tanımlayan Platon (Eflatun, 2005: 129), eğitimin amacını da, kişinin kendine uygun toplumsal bir konumda bulunmasını sağlamak olarak nitelemiştir. İdeal devleti adaletli hâle getiren şey de budur. Sokrates'ten farklı olarak, devleti bir amaç, bireyi ise bir araç olarak gören Platon (Ağaoğulları, 1994: 220), doğaları itibariyle farklı niteliklere sahip olan üç sınıfını birbirine karışmasının, devlete en çok zarar veren şey olduğunu belirtir (Eflatun, 2005: 131). Bu düzeni sağlamanın aracı ise, eğitimidir. Bu durumda, her sınıfa farklı bir eğitim verilecek, hatta yöneticilik becerisi olmayan aşağı sınıftakilerin eğitiminde yalana bile başvurulacaktır. Ancak bu yalan, basit maddi çıkarlar için söylenmediği için, soylu yalan olarak nitelendirilecektir (Eflatun, 2005: 109) ve yeri geldiğinde yöneticiler, devletin çıkarı için yalan söyleme ayrıcalığına sahip olacaktır (Eflatun, 2005: 79). Fakat daha önemlisi, her insanın doğuştan iyi olduğuna inandığı için ayırım yapmadan herkesle diyalog kuran, yani eğiten Sokrates'ten farklı olarak Platon, ruhları bakımından iyi doğmuş olanlarla kötü doğmuş olanlar arasında ayırım yapar ve bedenlen kusurlu ve hastalıklı olanların ölmesine göz yumulmasını ve ruhları yaratılıştan kötü olanların ise öldürülmesini salık verir (Eflatun, 2005: 104).

Platon'da böylece, Sokrates'te herkesin sahip olduğu eğitim alma hakkı, sadece bir kısım elemelerden geçenlerin sahip olduğu bir ayrıcalık hâline gelmektedir. Platon'un eğitim anlayışı, Sokrates'inki gibi kişisel kapasiteleri keşfetme ve geliştirme de değildir. Eğitim, Sokrates'inkinden farklı olarak, dinamik değil statik bir mahiyettedir Platon'da. Platon'un nihai hedefi, değişimin olmayacağı bir devlet yaratmaktır (Dewey, 1959: 104). Bu durumda eğitimin amacı, mevcudu korumak olmakta ve mevcudu korumak için de sorgulayıcı değil, endoktrine edici bir eğitim öngörülmektedir. Platon'un devletinde eğitimin niteliğine bakıldığı zaman bu açıkça görülür. Bir kere, doğuştan belli niteliklere sahip olanların

oluşturduğu koruyucular sınıfına otoriter ve totaliter nitelikli bir eğitim verilir. Devlet tarafından verilen ve tek tip olan bu eğitim, müzikten sanata kadar her öğretilecek şeyi denetim altına alır ve gerektiğinde sansürler. Müzik ve beden eğitimi dengeli bir şekilde verilen koruyucular, zaman zaman savaşa da götürülürler. Daha sonra belli bir sırayla bilimler öğretilir, örneğin, on yıl boyunca matematik, geometri astronomi ve armoni öğretilir. Eğitim süresi boyunca sürekli sınanan koruyuculardan bu sınavları geçenler, öğrenime devam ederler. Otuz yaşına geldiklerinde, yine bir sınavdan geçirilirler ve başarılı olanlar, bilimlerin doruğu olan diyalektik eğitimini almaya hak kazanırlar. Çok küçük bir azınlık olan bu kişiler, beş yıl boyunca diyalektik öğrenirler ve otuz beş yaşına gelince bunlar yine on beş yıl boyunca çeşitli işlerde sınanırlar. Ellili yaşlarda sağ kalan, her türlü iş ve bilimlerde başarı gösterenler, yani gerçek filozoflar, hayatlarının geri kalan bölümlerinde felsefeyle uğraşırlar ve kendileri gibi iyiye tutkun yurttaşlar yetiştirmek amacıyla eğitimci olarak görev yaparlar. Bir ya da birkaç kişi olabilen bu filozoflar, yeri geldiğinde de devleti doğrudan yönetirler (Ağaoğulları, 1994: 231-242).

Aşağı sınıftakilere ise yararlı yalanlar söylenerek, onların, buldukları yeri benimsemeleri öğretilir. Bu yararlı yalanların en önemlisi, madenler mitosudur. Buna göre onlara, hepsi kardeş olmalarına rağmen, onları yaratanın, bazılarınının hamuruna altın, bazılarınının gümüş, bazılarınının da demir ve pirinç kattığı söylenerek (Eflatun, 2007: 110), buldukları konumu benimsemeleri sağlanacaktır.

Platon'un devletteki temel kaygısı olan hakiki bilgiye sahip olan bilge filozofun devleti yönetmesinin sağlanması, doğal olarak yöneticilerin seçilip eğitilmesi sorununu ortaya çıkarır. Bu sorunun çözümü ise, geleceğin planlanması anlamına gelir ki, bu da kurumsalcılığa yol açar. Platon'un devleti, geleceğin yöneticileriyle ilgili kurumu, bir tür eğitim bakanlığı işlevi görür ve toplumdaki en önemli kurum da budur. Çünkü, iktidarın anahtarlarını o elinde tutar. Ayrıca, Platon'un devletinde doğaldır ki, devletin en önemli görevi, en iyileri, en yeteneklileri seçme işini başarıyla yerine getirmektir. Sokrates'te eğitimde her bir birey, öğrenmek için öğrenmeye teşvik edilirken, Platon'da eğitim, yükselmek ve iktidar sahibi olmak için bir araç hâline gelir. Oysa, düşünce önderlerinin kurumsal olarak seçilmeleri isteği, yalnızca bilimin değil, düşünce yeteneğinin de varlığını tehlikeye atabilmektedir. Kısaca, Platon'un eğitim sistemi, bireysel olmaktan çok kurumsaldır (Popper, 2000: 135-137) ve bu nedenle kurumsal merkezli bir eğitim anlayışına, eğitimi formel eğitimden ibaret gören bir anlayışa sahiptir.

Endoktrinasyon ve Eğitim

Platon, dramatik bir şekilde haksızlığa yol açtığını düşündüğü için, Sokrates'in kullandığı ikna yönteminin yerine zor yöntemini kullanmayı tercih etmiştir. Zira Sokrates'in kendisini yargılayanları suçsuzluğu ve liyakati konusunda ikna edememiş olması gerçeği, Platon'u iknanın geçerliliği hakkında şüpheye düşürmüştür. Filozof olan Sokrates'le Atina devleti arasındaki çatışma, Platon'u, devleti yönetmek için geçici iyilerin olmadığı, bilakis ebedî hakikatin var olduğu, insanların ikna edilmek zorunda olmadığı bir "hakikatin despotizmi"ni tasarlamaya götürmüştür. (Arendt, 2004: 427-431).

Bu nedenle Platon, Sokrates'in gelişime, diyalog ve ikna yoluyla elde edilen inkişafa dayalı eğitimi yerine endoktrinasyona dayalı eğitimi tercih eder. Türkçede doktrin aşılama olarak ifade edebileceğimiz endoktrinasyon, günümüzde pejoratif bir anlama sahiptir. Çünkü bu kavram, zihin kontrolü ile beyin yıkamayı içeren ve açık fikirlilikle hoşgörüyü karşı çıkan bir anlamı çağırıştır. Palph Page, endoktrinasyonun, kişinin düşünme yeteneğine sahip olamaması demek olmadığını, fakat kişinin kendi başına düşünmemesi durumu olduğunu söyler. Endoktrinasyonu kısa ve özlü bir biçimde tanımlamaya çalışan Merry'nin tanımıyla endoktrinasyon, *"belirli bir içerik konusunda sakatlanmış yansıtıcı kapasiteleri olan kişiler aracılığıyla bir bilgi ve inanç aktarım sürecidir"*. Fakat tanımdan daha önemli olan endoktrinasyon yöntemleridir. Endoktrinasyon yöntemleri, akli devre dışı bırakan ve psikolojik baskı uygulayan taktikler içerir, diğer bir deyişle, endoktrinasyon, zor kullanma aracılığıyla işler. Çoğu durumda bu zor kullanma eylemi etkili olur, çünkü bu zor kullanma eylemi, çoğunlukla bir entelektüel otoritenin varsayımı yoluyla desteklenir (Merry, 2005: 405-407).

Peki endoktrinasyonun eğitimden farklı yanı nedir? Endoktrinasyonla eğitim arasında tanımsal farklılıkları şöyle açıklayabiliriz.

Eğer dinleyiciye;

– Hikâyenin yalnızca bir kısmı anlatılıyor ve diğer kısmı anlatılmıyor yahut da diğer kısmına inanıldığında bunun yanlış değil ama, kötü olacağı söyleniyorsa,

– Eğer kanıt sunulmuyor ya da karşı kanıtlar görmezden gelindiği, baskı altına alındığı veya çarpıtıldığı halde, kanıtlar, yanılma ya da değiştirilen terminoloji yoluyla taraflı bir şekilde seçiliyorsa

ortada eğitim değil, endoktrinasyon var demektir. Kısaca, rasyonel argümanlardan ziyade duygusal argümanlar öne sürülüyor ve kişinin kabulü, kuvvet tehdidi veya gerçeği aktarmaktan ziyade hileyle güvence altına alınıyorsa, eğitim değil endoktrinasyon var demektir. Tam aksine,

– Eğer konu objektif olarak ve tarafsız bir biçimde sunulmuşsa ve dinleyici alternatif görüşleri dinleyebiliyorsa

– Eğer dinleyici kanıtların desteklediği şeye ve kanıtların desteklediği noktaya kadar inanması ve diğer insanların kanaatlerine aldırılmaması konusunda cesaretlendiriliyorsa

ortada endoktrinasyon değil, eğitim var demektir. Kısaca, eğitim, bilgiyi, kanıtlanmış inancı öğretmeyi amaçlarken, endoktrinasyon, gerçek olsa da olmasa da sadece inanç aşlamayı amaçlar.

O hâlde neden bazı insanlar eğitim yerine endoktrinasyonu tercih ederler. Max Hocutt'a göre bunun iki sebebi olabilir Birincisi, endoktrinasyonu benimseyenler, genellikle öğrettikleri şeyin gerçek ve doğru olduğunu düşünürler. Eğer kendileri inanmasalardı o şeyi öğretmezlerdi de. İkincisi, faydalı bilgiyi bireye aktaran eğitim aracılıyla endoktrinasyon, farklı bir amaca, gruba sadakatin yükseltilmesi amacına da hizmet eder. Böylece, örneğin, eğitim, kişinin gelişimine yardımcı olurken, yanlış bir ideolojinin endoktrinasyonu, ideolojinin gelişmesine yardım eder. Eğitim, bireyin, kendisine olduğu kadar grubun refahına da katkıda bulunmasını mümkün kılarken, endoktrinasyon, bireye açık bir şekilde fayda sağlamadığı gibi, bireyin kendini, grubun çıkarına kurban etmesini de mümkün kılar (Hocutt, 2005: 35-37).

Bu çerçevede endoktrinasyon, kısaca, içinde bulunulan durumu koruma amaçlı gerçeği çarpıtma çabasıdır, diyebiliriz.

Sokrates'le Platon'un Eğitim Anlayışındaki Farklar

Versenyi, Sokrates'le Platon'da şu temel farkların olduğunu dile getirmiştir.

Sokrates'te insan özerktir, otonomdur. İnsan denen varlık her ne kadar daima eksikli olsa da, eksik olduğunun bilincinde olduğu için yeryüzündeki yaşamında kendisini kendi çabasıyla daha iyi kılabilir. Platon'da ise, insan o kadar eksik bir varlıktır ki, yalnızca kendisini insanlığından soymakla, bir başka deyişle, sadece entelektüel parçasını korumakla kurtuluşa erebilir.

Sokrates'e göre, her insanın yaşamında onun olumsuz gördüğü çok şey vardır, ancak bu olumsuz değer biçmenin gücü, insanı olumlu bir gelişme

yönünde zorlamıştır. Platon'da ise, yaşamın kendisine bir bütün olarak olumsuz değer biçilir ve böylesi bir değer, insanı yaşamın dışına, uzağına ya da ötesine çıkarır (Versenyi, 2007: 176).

Sokrates insanlara bir bahçıvan gibi yaklaşırken Platon, bir heykeltıraş gibi yaklaşır. Sokrates, insan merkezli bir eğitim anlayışı ortaya koyarken, Platon, iktidar merkezli bir toplum mühendisliği ortaya koyar.

Sokrates'in insan merkezliliği, her tür değeri insana yerleştirmekle kalmaz, ancak aynı zamanda insanın omuzlarına en büyük sorumluluğu yükler. İnsanın kendi başına ve sadece kendi çabasıyla tam ve bütünlüklü bir insan, kendine egemen olan, kendini olumlayan, kendisini aşan ve kendisini tam olarak gerçekleştiren bir insan varlığı olma ve sorumluluğu yükler. İnsanların çoğunluğunun buna muktedir olduğu söylenemezse de, bu sorumluluk ve yükümlülük, hem harikulade hem de korkunç bir şeydir (Versenyi, 2007: 177).

SOKRATES	PLATON
1. Felsefe kişinin birisinden öğrendiği değil kendisinin yaptığı bir şeydir (Aktif eğitim).	1.Felsefe birisinden öğrenilmesi ve anlaşılması gereken bir hakikatler bütününden oluşur (Pasif eğitim).
2. Sorgulayıcı eğitim.	2. Dogmatik eğitim.
3. Tümevarım yöntemi.	3. Tümdengelim Yöntemi.
4. İnfornel eğitim.	4. Formel eğitim.
5. Herkese açık eğitim.	5. Kapalı ve herkese açık olmayan eğitim.
6. Konuşmaya dayalı felsefe.	6. Yazmaya dayalı felsefe.
7. Yatay İlişki.	7. Dikey İlişki.

Tablo 1: Sokrates'le Platon'un Eğitim Anlayışındaki Farklar²

² Tablo, Geroge Macdonald Ross'un "Socrates Versus Plato: The Origins and Development of Socratic Thinking", *Thinking: The Journal of Philosophy for Children*, 12 (4), 2-8. makalesinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Sonuç

Sokratik eğitimin önemine vurgu yapan eğitim üzerine yazılmış pek çok kitapta olduğu gibi yaratıcılık üzerine yazılmış bir kitapta şöyle denmektedir:

“Ölümünden yaklaşık olarak 2500 yıl geçmesine rağmen Sokrates’in eğitim yaklaşımı gitgide daha çok kabul görüyor. Öğrencilerinin eleştirel düşünebilmelerini güçlendirmek ve mantıklı sonuçlara ulaşmalarına yardımcı olabilmek için sorular sormak gerektiğini düşünüyordu. Diyalektik yöntem ya da Sokrates yöntemi olarak bilinen yaklaşım, tartışma yeteneği ve isteğini teşvik etmektedir. Yanıtlar sunmadan sorular ortaya atar, soru-karşılık yöntemi ile yanıtın keşfedilmesini sağlardı” (Rowe, 2004: 137). Bir başka çalışmada ise, yaratıcılığın, bazı insanların sahip olduğu, diğerlerinin yoksun olduğu bir bağımsız bir nitelik olmadığı belirtiliyor ve hepimizin yaratıcı potansiyel güçleri olduğuna göre, eğitimin esas işlevinin, bireydeki yaratıcı gücü özgür kılması ve bu işlevi geliştirmesi gerektiği ifade edilmektedir (Robinson, 2003: 19). George Macdonald Ross, Sokratik eğitimin yükselen bir değer olmasının üç sebebi olduğunu söyler:

1. Çocukların, enformasyonla doldurulması gereken sabit bir entelektüel kapasiteyle doğduğuna dair eğitim iklimi ortadan kalmaya başlamıştır. Artık entelektüel yetenek, eğitim yoluyla geliştirilebilen bir dizi beceri olarak görülmektedir. Bazı çocukların diğerlerinden daha kolay eğitilebildiği doğrudur, ama eğitimin amacı, her bir çocuğunu potansiyelini azamiye çıkarmaktır.

2. Toplum, bir yanda sıradan insanların olduğu, diğer yanda ise uzmanlar ve otoritelerin olduğu kutuplaşmadan uzaklaşmıştır. Eğitimde gittikçe artan bir şekilde, öğrenciler, kendilerine öğretileni daha fazla sorgulamakta ve öğretmenlerden, öğretimde, öğrencinin daha aktif ve eşit rol oynadığı öğrenmeyi kolaylaştırıcı rol oynaması istenmektedir.

3. Başka kurumlarla birlikte eğitim sisteminden de, genel iyiye katkı yapması istenmektedir. Üniversiteye gönderilen öğrenci veya mezun sayısı gibi ölçüler yerine, eğitim kurumlarından, gittikçe artan bir şekilde, insanları hayata hazırlaması beklenmektedir (Ross, 1996).

Sokratik eğitime tarihin her döneminde ihtiyaç vardı ama bugünkü toplumda ona daha fazla ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz. Daha kısa bir ifadeyle, Sokratik eğitim modeli, demode olmayacak özellikler taşıyan bir model gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

“The Socratic Method”, (www.socraticmethod.net).

Ağaoğulları, M. Ali (1994), **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Ankara, İmge Kitabevi.

Anıl, Yaşar Şahin (2006), **Sokrates**, İstanbul, Kastaş Yayınevi.

Arendt, Hannah (2004), “Philosophy and Politics”, **Social Research**, 71 (3), 427-454.

Arnhart, Larry (2004), **Plato’dan Rawls’a Siyasi Düşünce Tarihi**, Çev. Ahmet Kemal Bayram, Ankara, Adres Yayınları.

Aydın, Ayhan (2004), **Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası**, İstanbul, Gendaş.

Brown, Stuart (1998), “Idealism”. Stuart Brown, Diane Collinson, Robert Wilkinson (ed.) **One Hundred Twenty Century Philosophers**, London and New York, Routledge, 216.

Copleston, Frederick (1998), **Copleston Felsefe Tarihi, Platon**, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea.

Dewey, John (1959), **Democracy and Education, An Introduction to The Philosophy of Education**, New York, Macmillan Company.

Eflatun (2005), **Devlet**, Çev. Yağmur Reyhani, İstanbul, Akvaryum Yayınevi.

Euben, J. Peter (1997), **Corrupting Youth, Political Education, Democratic Culture and Political Theory**, Princeton, Princeton University Press.

Eyüboğlu, Sabahattin, Cimcoz, M. Ali (1995), **Devlet (Platon), Önsöz**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 5-15.

Gutek, Gerald I. (2001), **Eğitim Felsefeleri ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Çev. Nesrin Kale, Ankara, Ütopya.

Hare, R. M. (2002), **Platon**, Çev. Işık Şimşek, Bediz Yılmaz, İstanbul, Altın Kitaplar.

Henson, Kenneth T. (2003), “Foundations For Learner-Centered Education: A Knowledge Base”, **Education**, 124 (1), 5-15.

Hocutt, Max (2005), “Indoctrination v. Education”, **Academic Questions**, 18 (3), 35-43.

Kant, Immanuel (2007), **Eğitim Üzerine, Ruhun Eğitimi, Ahlaki Eğitim, Pratik Eğitim**, Çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul, Say Yayınları.

Klosko, George (2003), **Jacobins and Utopians, The Political Theory of Fundamental Moral Problem**, Notre Dame, University of Notre Dame Press.

Krohn, Dieter (2006), “Sokratik Konuşma’nın Teoriği ve Pratiği”, Sabir

Yücesoy (ed.) **Sokratik Konuşma**. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Merry, Michael (2005), “Indoctrination, Moral Instruction and Nonrational Beliefs: A Place For Autonomy?”, **Educational Theory**, 55 (4), 399-420.

Nelson, Leonard (2006), “Sokratik Yöntem”, Sabir Yücesoy (ed.) **Sokratik Konuşma**. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Popper, Karl (2000), **Açık Toplum ve Düşmanları, Cilt 1: Platon**, Çev. Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Robinson, Ken (2003), **Yaratıcılık, Aklın Sınırlarını Aşmak**, Çev. Nihal Geyran Koldaş, İstanbul, Kitap Yayınevi.

Ronan, Colin A.(2005), **Bilim Tarihi, Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Yükselişi**, Ankara, Tübitak

Roshwald, Mordecai (1999), “Socrates Today”, **Modern Age**, 41 (2), 141-150.

Ross, George Macdonald (1996), “Socrates Versus Plato: The Origins and Development of Socratic Thinking”, **Thinking: The Journal of Philosophy For Children**, 12 (4), 2-8. <http://www.philosophy.leeds.ac.uk/GMR/articles/socplat.html> web adresinden alınmıştır.

Rowe, Alan J. (2004), **Yaratıcı Zekâ**, Çev. Şule Gülmen, İstanbul, Prestij.

Rowe, Christopher (2001), “Platon: İdeal Devlet Biçiminin Arayışı”, Brian Redhead (ed.), **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, İstanbul, Alfa, 15-30.

Russell, Bertrand (1965), **History of Western Philosophy**, London, George Alen & Unwin Ltd.

Strauss, Leo (2000), **Politika Felsefesi Nedir?, Giriş-Çeviri-Notlar**, Çev. Solmaz Zelyut Hünler, İstanbul, Paradigma.

Şenel, Alaeddin (1985), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Verso.

Tannenbaum, Donald, Schultz, David (2005), **Siyasi Düşünce Tarihi, Filozoflar ve Fikirleri**, Çev. Fatih Demirci, Ankara, Adres Yayınları.

Versenyi, Lazslo (2007), **Sokratik Hümanizm**, İstanbul, Sentez.

